

2015 | 1

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ TARTALOMBÓL

- *F. ROMHÁNYI BEATRIX*
KOLOSTORHÁLÓZAT – TELEPÜLÉS-
HÁLÓZAT – NÉPESSÉG
- *PÁLFFY GÉZA*
A SZAKÍTÁSOK ÉS KIEGYEZÉSEK
ÉVSZÁZADA
- *ERDŐDY GÁBOR*
SZALAY LÁSZLÓ, A POLITIKUS
- *DÉNES IVÁN ZOLTÁN*
SZEKFŰ GYULA BETHLEN GÁBOR-KÉPE
- *SZILÁGYI MÁRTON*
A MARTINOVICS-ÖSSZEESKÜVÉS
ELÍTÉLTJEINEK BÖRTÖNVILÁGA

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZEZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVII. ÉVFOLYAM, 2015. 1. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,

R. VÁRKONYI ÁGNES], SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,

SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

F. Romhányi Beatrix: Kolostorhálózat – településhálózat – népesség. A középkori Magyar Királyság demográfiai helyzetének változásaihoz	1
Pálffy Géza: A szakítások és kiegyezések évszázada: a Magyar Királyság 17. századi története új megvilágításban	51
Erdődy Gábor: Szalay László, a politikus	67
Dénes Iván Zoltán: Szekfü Gyula Bethlen Gábor-képe	97

MŰHELY

Szilágyi Márton: Elviselni az elviselhetetlent. A Martinovics-összeesküvés elítéltjeinek börtönvilága	121
Halász Iván: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok az 1939 előtti Európában: Krakkó és Danzig szabad városok	131

MÉRLEG

A magyarországi Anjou-kutatások francia és olasz szemmel	155

MEGEMLÉKEZÉS

R. Várkonyi Ágnesről (1928–2014) (<i>Péter Katalin</i>)	175
Katus László (1927–2015) (<i>Szász Zoltán</i>)	178

A magyarországi Anjou-kutatások francia és olasz szemmel

L'Ungheria angioina (Az Anjou Magyarország).
Szerkesztette Csukovits Enikő. Viella, Róma, 2013.
(Bibliotheca Academiae Hungariae. Studia 3.)

Másfél évvel ezelőtt hagyta el a nyomdát *Az Anjou Magyarország* című olasz nyelvű tanulmánykötet, mely kilenc magyar szerző értekezését tartalmazza. A Római Magyar Akadémián 2013. november 27-én a művet három neves Anjou-kutató mutatta be. Armand Jamme (Lyon), Vinni Lucherini (Nápoly) és Serena Morelli (Nápoly) az egykori Anjou-országok utódállamai tudományosságának látószögéből vették szemügyre a könyvet, és vizsgálták meg azt, mit hasznosíthatnak az itáliai és francia történészek magyar kollégáik munkáiból, amikor egy, a közös dinasztia által kormányzott országról írnak. Az előadások szerkesztett változatát abban a reményben adjuk közre, hogy tanulsággal szolgálhatnak minden olyan magyar kutatónak, akik a magyar történelmet az összehasonlítás igényével vizsgálják.

Armand Jamme: *Az Anjou Magyarország*
című kötet olvasása közben

Az Anjou Magyarország címet viselő kötet a legújabb kutatási eredmények összegzését adja egy olyan monarchiáról, amely már a középkorban is nagy tekintélynek örvendett. Bernard Ayglie provence-i bíboros 1269-es megállapítása szerint az országot „hihetetlen hatalom” jellemezte, uralkodója pedig minden északi és keleti népet megrémített, mikor hadba vonult. A magyar királyok a 13. század végétől kezdve a következő országok uralkodójának is címezték magukat: Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Bulgária és a kunok országa. Különös örömmel töltött el e kötet olvasásakor, hogy mindennek ellenére nyomát sem találjuk benne a magyar nagyhatalmi múlt dicsőítésének. Ellenkezőleg, a kötetbe foglalt kilenc tanulmány két fő célkitűzést kíván megvalósítani: egyrészt bemutatni a 14. századi Magyarországgal kapcsolatos legfrissebb kutatási eredményeket, másrészt pedig kísérletet tenni arra, hogy kapcsolódási pontokat keressen más európai országok középkortudományával. Köszönet illeti a Római Magyar Akadémiát és a Viella kiadót, akik a mű kiadásával lehetővé tették, hogy a magyar történelmet az európai fejlődésbe jobban beágyazva vizsgálhassuk.

Magyarország 14. századi történetét egy olyan dinasztia határozta meg, amely a híres Capeting uralkodó, Szent Lajos nemzetségéből származott, akit egyébként

éppen 1297-ben avattak szentté, alig három évvel azelőtt, hogy leszármazottja, I. Károly megkezdte volna küzdelmét a magyar trón megszerzéséért. A magyar Anjou-család szent származása húsz évvel később, 1317-ben vált még fontosabbá, mikor egy másik Lajos, még hozzá Anjou Szent Lajos, I. Károly nagybátyja kanonizációjára került sor. I. Károly ekkor éppen magyarországi uralma megszilárdításán fáradozott, amihez így családi örökségként az uralkodói szentség fogalmát is felhasználhatta, mondván, az ő családja joggal léphet a kihalt Árpád-ház örökébe, amely olyan illusztris ősökkel rendelkezett, mint az alapító Szent István, vagy a 11. század végén élt Szent László.

E kötet azonban elsősorban nem a szimbólumokra koncentrál, hanem a történetírás hagyományos nézeteit vizsgálja meg újra, mégpedig azzal a szándékkal, hogy a magyar középkorkutatást jobban beillesse az európai történetírás kereteibe. A kiadók ezért választották azt az akár kockázatosnak is tekinthető döntést, hogy nem egyetlen magyar történést kértek fel egy összefoglaló megírására – pedig bizonyára több olyan kutató dolgozik a magyar tudományos szférában, aki elmélyülten ismeri a 14. század történetét –, hanem egyes résztémák szakértőit bízták meg azzal, hogy a fontos csomópontokra, konkrét kutatási témákra koncentrálnak, és vessék össze a történetírás elméleti alapvetéseit a legfrissebb kutatási eredményekkel. Rögtön meg is jegyzem, hogy ez a döntés, amelyet nyilvánvalóan a jövőbeli kutatásokat, valamint a gyakorlati megismerést szem előtt tartva hoztak meg, a nem középkorkutató olvasóközönséget zavarba ejtheti, és ez a zavar csupán a könyv végére oldódik fel. A középkorász viszont olyan elmélyült, gazdag – ráadásul a magyar címetek olasz fordításban is közlő – szakirodalmon alapuló elemzések egész sorával találja szembe magát, amely lehetővé teszi számára, hogy a magyar történetírás és történelem egyes részleteit jobban beépíthesse a saját közegében kialakult történeti gondolkodásba. Ez a kötet tehát egyértelműen ledönt egy falat, a nyelvi nehézségek falát.

A kötetben olvasható kilenc, különböző hosszúságú tanulmány a magyar történelem egy viszonylag rövid időszakának (hiszen mindent egybevéve az 1300 és 1387 közötti periódusról van szó) olyan fontos kérdéseit vizsgálja, mint a politika, az adminisztráció és a gazdaság fejlődése, de szó esik az udvari kultúra kialakulásáról is. Mindazonáltal dominánsan intézménytörténeti megközelítés jellemzi a művet.

E látszólag rövid időszak alatt két olyan király is uralkodott Magyarországon, akik saját korukban feltehetően az egész európai kontinens legnagyobb hatalmú uralkodói voltak. Az 1330-as évektől kezdve I. Károly hatalma Európa egyik legfényesebb hadseregén, valamint az ország északi részén nem sokkal korábban feltárt aranykincslet kiaknázásán alapult, és mindez az európai politikai küzdőtér egyik legfontosabb szereplőjévé tette. Drámai az ellentét a között, hogy milyen gyenge volt, amikor 1300-ban 12 éves gyermekként, mindössze 3 hajóval és 150 lovasból álló kísérettel megérkezett a horvát partokra, és a között, amikor 30 évvel később, fényes udvartartásával tért vissza szülőhazájába, a nápolyi királyságba, és gazdag aranykincsekkel halmozta el a helyi nemeseket. Fia és örököse, I. Lajos megnövelte az ország területét, és 1370-ben a lengyel trónt is megszerezte, amivel egyértelműen a korabeli Európa leghatalmasabb uralkodójának számított. Az mindenestre kétségtelen, hogy nagyobb hatalma volt, mint IV. Károly császárnak, vagy éppen a francia

királynak, akinek országa nagyobbik részét ekkor az angolok uralták. Nem véletlen tehát, hogy a történetírás „Nagy” Lajosként örökítette meg alakját.

A magyar történelemnek ezt az évszázadát régebben sokféleképpen értelmezték, s ezért e kötet szerzőinek sokszor sematikus interpretációkkal kellett vitába szállniuk, hogy a legfrissebb kutatási eredmények fényében jobban belehelyezhessék történeti összefüggéseibe a korszakot. Franciául azt mondanánk: *Quel l'était l'enjeu?* A kérdés az Anjouk egész történeti szerepét érinti: vajon importálták Magyarországra a politikai, intézményi, gazdasági és kulturális rendszert, és ezzel teremtették meg a fejlődés alapjait? Vagy éppenséggel túlnyomórészt a magyar környezet által meghatározott, helyi erőket szervezték újra, és így sikerült elérniük ezt a csúcspontot? Pontosan erre a kérdésre próbálnak meg választ adni *Az Anjou Magyarország* című új kötet tanulmányai.

A kötet szerkesztője, Csukovits Enikő saját tanulmányában az elmúlt kétszáz év historiográfiájának azokat az állításait utasítja el, amelyek szerint az Anjouk azzal játszottak meghatározó szerepet az ország fejlődésében, hogy francia és/vagy nápolyi eredetű intézményeket honosítottak meg, így alakítva át például a hadszervezetet, az *inquisitio* bevezetésével pedig a jogi eljárásrendet. A túlnyomórészt nápolyi–francia modellek átvételének bizonyítékát e történészek a magyar uralkodók itáliai utazásaiban vélték megtalálni. Ez természetesen elavult megközelítés, ám az igaz, hogy ha valaki végigolvassa a kötet kilenc tanulmányát, mégis arra a következtetésre jut, hogy a 14. századi magyarországi fejlődés egész folyamata visszavezethető a külföldi medieviszták által is jól ismert jelenségekre. Horváth Richárd tanulmányából például kiviláglik, hogy Magyarországon a 13. század volt a „várépítési boom” időszaka, amelynek olasz megfelelője, az *incastellamento* igencsak ismerősen hangzik a római történészek számára. Ez a folyamat, Magyarországon éppúgy, mint Lazióban, a társadalmi elit átalakulásának az egyik elemeként zajlott le; a főúri hatalom megerősödésén alapult, és a királyi hatalom számára potenciálisan veszélyt hordozó, nagy kiterjedésű főúri tartományok létrejöttét hozta magával. A Zsoldos Attila által írt fejezetet olvasva az is kiderül, hogy milyen nehéz pontosan definiálni azt a társadalmi kategóriát – tartományúr, báró, vagy éppen oligarcha –, amely e fejlődés során kialakult a 13. századi Magyarországon, és amely társadalmi réteg egésze, vagy legalábbis nagy része nyílt harcba keveredett uralkodójával, I. Károllyal. Hasonló definíciós problémákkal egyébként minden történésznek szembe kell néznie, aki a késő középkori arisztokráciát vizsgálja.

Vannak olyan magyar intézmények és tisztségek, amelyek részben megfelelnek a más európai országokban is megtalálhatóaknak, mint például a bandériális hadszervezet, amelyről korábban leginkább azt tartották, hogy Franciaországból importálták. A minta jelentőségét azonban eddig eltúlozták, hiszen a rendszer kifejlődéséhez mindenképpen hozzájárultak a középkori Magyarország különleges viszonyai is. Nem voltak könnyű helyzetben a kötet szerzői akkor sem, amikor az e viszonyok leírásához szükséges fogalmi készletet keresték, mi több, olykor ezt nekik kellett megteremteniük azért, hogy a különböző kultúrák közötti kapcsolatot és egyezéseket megértessék, vagy még inkább azért, hogy a magyar társadalmi-politikai fejlődés sajátos elemeit jobban kidomborítsák. Igyekezetükkel sokat segítettek az olvasónak

abban, hogy átlássa a magyar történelmi problémák összetettségét. Ha mélységükben vizsgáljuk a magyarországi Anjouk által használt és alkotott rendszereket, valamint hatalmi mechanizmusokat, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy azok valójában igen kevés hasonlóságot mutatnak a nápolyi rendszerekkel. Ez különösen Csukovits Enikő, Zsoldos Attila és Weisz Boglárka tanulmányaiból tűnik ki. Akár azt is mondhatnánk, hogy az Anjouk Magyarországon valójában az utolsó Árpádok voltak.

A kötet olvasásakor az a benyomásunk is támadhat – legalábbis ha francia történezként olvassuk, mint e sorok írója –, hogy létezett egy olyan kormányzási stílus, amit tipikusan az Anjouk jellegzetességének tekinthetnénk, ám valójában inkább a Capetingekre volt jellemző. Ez abban nyilvánult meg, hogy az uralkodó féltékenyen őrizte kiváltságait, a parlament összehívása nélkül próbált uralkodni, a királyi tanács segítségével, amelybe tetszése szerint hívott meg tagokat; legfőbb bírói szerepét pedig arra használta fel, hogy a lázadás lehetséges forrásait elfojtsa, valamint hogy birtokait fokozatosan kiterjessze a királyság területén épült várak jó kétharmadára. Mindez véleményem szerint egyértelműen párhuzamba állítható azzal a kormányzási formával, ami a francia királyokat jellemezte Fülöp Ágosttól Szép Fülöpig. Más szóval, e kötet is megerősíti, hogy a Capeting-dinasztia leszármazottait közös értékek jellemzik. Ezek az értékek azonban sokkal inkább egy önálló magyar hatalmi fejlődés vonatkozásában és a nagy európai dinasztiaikkal való konkrét kapcsolat tükrében értelmezhetőek, mintsem valamifajta importált társadalmi és politikai modellként. E kötet világosan fogalmaz a tekintetben, hogy Magyarország fokozatos „nápolyizálódása” a 14. század folyamán nem létezett.

Az Anjou Magyarország tehát igen fontos könyv a tudós közönség számára: gazdag szakirodalmi hivatkozásai segítségével megvilágítja a magyar történelemnek ezt a középkor és az újkor megértése szempontjából oly fontos korszakát, lehetővé teszi, hogy részletes bepillantást nyerjünk a magyar történetírás aktuális vitáiba, így Magyarországon kívül is megismerteti a magyar kutatók munkáit. Segítségével többek között mélyebben megérthetjük azokat a magyar történészek által publikált egyéb tanulmányokat is, amelyek 1998 és 2005 között jelentek meg az Ecole française de Rome kiadványaiban.

Vinni Lucherini: *Az Anjou Magyarország: nápolyi minták és hatások vagy autonóm fejlődés? Gondolatok egy új kötet kapcsán*

2013. november 27-én a Molnár Antal által vezetett Római Magyar Akadémián, 2014. június 12-én pedig a nápolyi L’Orientale Tudományegyetemen rendezett „Magyar kulturális napok” keretében zajlott a *L’Ungheria angioina* című kötet bemutatója. A könyvet a római Viella kiadó jelentette meg, újfent bizonyítva kiemelkedően előremutató kiadói politikáját. Egy olyan könyv, amely *Az Anjou Magyarország* címet viseli, már önmagában is fontos újdonság az európai középkorkutatásban, és különösen az olasz nyelvű publikációk között. Az ugyanis teljesen egyértelmű, hogy a magyar kutatók régóta végeznek elmélyült – és ahogy ez a

kötet is bizonyítja, magas színvonalú – kutatásokat a magyar történelem azon korszakáról, amely az Anjou-dinasztia magyarországi jelenlétével esik egybe, viszont igen nehéz, sőt szinte lehetetlen volt e témáról olasz nyelvű publikációkat olvasni, hacsaknem igen régi írásokat. Hiszen ha olyan, olasz nyelven is hozzáférhető tanulmányt keresünk, amely kifejezetten a magyar történelem e korszakával foglalkozik, egészen Hóman Bálint magyarul 1928 és 1934 között Budapesten megjelent *Magyar történetének* egyik fejezetéig kell visszamennünk, amelyet olaszra *Gli Angioini di Napoli in Ungheria 1290–1403* címen fordítottak le és adtak ki újra 1938-ban Rómában. Ez a könyv tehát jó 75 évvel ezelőtt íródott, ráadásul olyan sajátos megközelítésben tárgyalja a magyar középkort, amely igencsak elavulttá teszi a művet, mind módszertani, mind tartalmi szempontból.

Néhány oldalnyi terjedelemben foglalkozott a 14. század első felének magyarországi helyzetével Émile Léonard *Les Angevins de Naples* című műve is, amely franciául 1954-ben, olaszul pedig néhány évvel később látott napvilágot. Annak ellenére, hogy a 14. századi magyar történelem szervesen kapcsolódik Nápoly történetéhez, paradox módon az Anjouk nápolyi időszakára irányuló kutatások rendszeresen figyelmen kívül hagyták Magyarországot. Ennek a jelenségnek egyik oka nyilvánvalóan abban keresendő, hogy a magyar nyelvet igen kevesen beszélik, másrészt pedig abból a 20. században uralkodó történetírói megközelítésből ered, amely oly módon közelítette meg a *Regnum Siciliae* történetét, mintha azt a magyar eseményektől függetlenül lehetne vizsgálni, és figyelmen kívül hagyta azt aényt, hogy a két állam 14. századi története során folyamatosan vándoroltak az Adriai-tenger két partja között uralkodók, emberek és hadseregek.

Olykor az a benyomás alakulhat ki bennünk, hogy a 20. századi nápolyi Anjou-történetírást is befolyásolhatta az a gondolat, mely szerint igaz ugyan, hogy a magyar királyságban olyan királyok uralkodtak, akik a nápolyi királyi házban születtek, mégis egyfajta *barbaritas* itatta volna át ezt az államot. Ez pedig annak köszönhető, hogy ily módon látták Magyarországot Nápolyból; nem csupán a 14. század elején – mint például Bölcs Róbert közeli munkatársa, a híres jogtudós, Bartolomeo da Capua –, de még a nagy 16. századi történetírók is a nápolyi spanyol alkirályság időszakából, mint Angelo di Costanzo¹ vagy Giovan Antonio Summonte,² hogy csak a két legfontosabb példát idézzük. Ráadásul ez a negatív kép, amely a középkori magyar kultúra *barbaritasáról* szól, amiatt is maradhatott ilyen erős, mivel a modern történetírás érdemben nem szólt hozzá a kérdéshez, s ezt mi sem bizonyítja fényesebben, mint az a tény, hogy még egy olyan tekintélyes történész, mint Giuseppe Galasso is úgy írhatta meg hatalmas művét³ 1992-ben, hogy a magyar királysággal csupán érintőlegesen foglalkozott. Ugyanez a helyzet minden alkalommal megismétlődik, amikor trónörökösödési kérdéseket tárgyalnak, legyen szó akár a IV. László 1290-es halálát követő magyar utódlás, akár pe-

1 *Istoria del Regno di Napoli*. Giosepe Cacchio, L'Aquila, 1581. A mű koncepciója már 1527-ban megszületett.

2 *Istoria della città e regno di Napoli*. Giovan Giacomo Carlino, Nápoly, 1601.

3 *Il Regno di Napoli. Il Mezzogiorno angioino e aragonese 1266–1494*. Utet, Torino, 1992.

dig az 1309-es nápolyi utódlás kérdéséről, amely II. Károly halála után alakult ki. A magyar trón kapcsán gyakran írnak a nápolyi Anjouk trónigényéről, míg a nápolyi trón kapcsán az elsőszülött Martell Károly feltételezett trónigénye kerül gyakran szóba, és sokszor mindkét esetben a „trónigény” koncepcióját erőltetik, anélkül hogy különösebb figyelmet fordítanak azon jogi kérdésekre, amelyek mindkét örökösödési helyzet konkrét alapját képezték.

Az Anjou Magyarországról szóló, Olaszországban nemrég megjelent kötet új irányt szab az Anjou-korral kapcsolatos kutatásoknak. A mű – melynek ötlete és koncepciója Csukovits Enikőtől származik, aki a szerkesztést is végezte, mégpedig igen magas színvonalon – kilenc magyar kutató tanulmányát foglalja magában. E szövegek közül néhány korábban már megjelent magyarul, mint Csukovits írása, amely 2009-ben *Az Anjou-kori intézményi újítások nápolyi párhuzamai* címmel látott napvilágot, vagy Veszprémy Lászlónak a *Szent György Lovagrendről* írt tanulmánya, amely először 1994-ben, majd némi módosítással 2008-ban is megjelent magyarul, illetve a neves, ám sajnos korán elhunyt történész, Engel Pál *Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon* című írása, amely konferencia-előadásként hangzott el Budapesten 1988-ban. A többi tanulmány kifejezetten ezen olasz kötet számára íródott (Zsoldos Attila: *A tartományúri hatalom*, Tringli István: *Megyék az Anjou-kori Magyarországon*, Horváth Richárd: *Várak és uradalmak az Anjou-kori Magyarországon*, Weisz Boglárka: *I. Károly gazdaságpolitikája*, Spekner Enikő: *Királyi székhely, királyi székváros*, Rác György: *Az Anjou-kor heraldikája*).

A tanulmányok tematikája leginkább az intézmény- és társadalomtörténet területét érinti: e tekintetben különösen érdekes éppen Csukovits írása, amely a magyar és nápolyi intézményeket veti össze, és ebből olyan, a hagyományos elméletekhez képest innovatív következtetéseket von le, amelyeket ezentúl új kiindulópontként kell számon tartani e problémák kutatómódszertana szempontjából. Más írások olyan kérdéseket vizsgálnak, mint az I. Károly és Nagy Lajos uralma alatti terület-szervezés, a központi hatalom és az oligarchák, a királyi székhelyek és azok szerepe egy olyan királyság irányításában, amely a vizsgált korban a mainál sokkal nagyobb területet foglalt magában Közép-Kelet-Európában, és amelynek területe a rossz emlékű trianoni békeszerződés után csökkent a mai Magyarországra.

A kötetben ezen kívül néhány olyan témát is tárgyalnak a szerzők, amelyek közvetlenebbül kapcsolódnak ahhoz a területhez, amellyel magam is évek óta foglalkozom: ilyen a királyi hatalom reprezentációjának kérdése, akár szimbolikus értelemben, akár közvetlenül, figuratív ábrázolásokban. Veszprémy László és Rác György írásai teljes mértékben e kontextusba illeszkednek. Az előbbi témája a Szent György Lovagrend, amelyet helyesebb volna „Societas fraternalis militiae sancti Georgii”-ként említeni, hiszen ez a formális definíció szerepel egy 1326. április 24-i dokumentumban, amely nem más, mint maga a rend alapító okirata, s amelynek statútumait Szent György ünnepén diktálták le, I. Károly király jelenlétében, az ő „akarátának megfelelően”, hogy az oklevél szóhasználatát idézzük. Az eredeti pergamen oklevelet a Magyar Országos Levéltárban őrzik, és ennek kapcsán fontosnak tartom megjegyezni, hogy Magyarországon az Anjou-kori dokumentumok nagyrészt érintetlenül megőrződtek, eredeti pecsétjükkel együtt, amit

sajnos nem mondhatunk el Nápolyról, ahol a II. világháború alatt gyakorlatilag minden elpusztult ebből a korból.

A Szent György Lovagrendet tartják a középkori Európa legrégebb világi lovagrendjének, noha kialakulásakor átvett bizonyos elemeket a korábbi különböző típusú konfraternitásoktól, és a magyar egyházi hatóságok jóváhagyása is korlátot jelentett számára. Máiig nincs teljesen tisztázva, milyen konkrét tevékenységet is folytatott a rend, és azt sem tudjuk pontosan megmondani, mennyi ideig működött, az azonban kétségtelen, hogy megalakításakor reprezentatív-szimbolikus téren néhány olyan kiemelkedően fontos elemmel kell számolnunk, mint például a gazdagon díszített szertartási kard szerepe, illetve mindenekelőtt a rend saját címere, amelyre a lovag Szent György képét vésték, amint éppen egy sárkány torkába döfi lándzsáját. Ezen ábrázolás ráadásul formális értelemben kifejezetten magas színvonalú, amelynek kapcsán fel lehetne vetni tágabb értelemben is a 14. századi Magyarországon tevékenykedő művészek műveltségének és származásának kérdését.

Ami pedig Rácz György tanulmányát illeti, azzal szeretném kezdeni, hogy az európai középkortörténet-írás különböző szegmenseiben egyre nagyon mértékben és egyre pontosabban jelenik meg az a meggyőződés, hogy a heraldika alapvető szerepet játszik a hatalom vizuális kifejezésében és a személyes identitás grafikai megjelenítésében. A konkrét téma tekintetében már igen korán, 1967-ben feltűnt ez a megközelítés, Vajay Szabolcs tollából.⁴ E tanulmányban a szerző azt a hipotézist fogalmazta meg, hogy a heraldika fontos szerepet játszott a királyi hatalom eszméjének megjelenítésében társadalmi, vizuális és identitásbeli szempontból. I. Károly pecsétjei ebben a vonatkozásban különösen relevánsak, és természetesen ez esetben is többféle megközelítés lehetséges, ám azt fontos megjegyezni, hogy az uralkodó címerpajzsa és heraldikai ábrái nem csupán a pecséteken szerepelnek, hanem más jellegű hordozón is megjelennek a korban.

Az alábbiakban két rövid esettanulmány segítségével azt kívánom illusztrálni, hogy *Az Anjou Magyarország* című könyv milyen további kutatási irányokat kínálhat kifejezetten a művészettörténet számára is. Mindkét esettanulmány I. Károly heraldikai ábrázolásához kötődik, és általuk talán még világosabbá válik, hogy milyen fontos a jelen kötet a művészettörténet-írás számára is.

Elsőként egy festményről ejtenék szót, amely a szepeshelyi (ma Spišská Kapitula, Szlovákia) Szent Márton-templomban található, amely egykor prépostság volt, ma pedig katedrális. A szóban forgó festmény a templom északi falán, egy oldalsó kapu fölött látható. Egy körülbelül két méter magas és öt méter széles kép, amelyen egy királykoronázást jelenít meg a művész. A kép középpontjában a trónoló Szűz Mária jelenik meg, kezében a gyermek Jézussal, amint épp megkoronázza a királyt. A Madonna trónusának másik oldalán egy térdeplő főpap tart a kezében egy második koronát, s még két további térdeplő alak egészíti ki a jelenetet: baloldalt egy világi férfit láthatunk, kezében kivont karddal, s mellette a következő szavakat lehet kivenni: „castellanus Fran”, azaz „Franciscus”, akit általában Semsei Frank Tamás szemé-

4 L'héraldique, image de la psychologie sociale: quelques problèmes de l'héraldique royale des Angevins hongrois. Atti dell'Accademia Pontaniana. Nuova Serie 16. (1966–1967) 5–19.

lyével szoktak azonosítani, aki szepesi várnagy és alispán, valamint Druget Fülöp familiárisa volt. Jobboldalt egy egyházi személy – a megrendelő – látszik, kezében országalmával, s az a főpap, akire fentebb már utaltam, s aki mellett a „Thomas archiepiscopus” szavak olvashatóak, valamint néhány betű, amelyek a „Strigonien-sis” szó rövidítéseként oldhatók fel: vagyis Tamás esztergomi érseket láthatjuk a képen, aki I. Károly ünnepélyes megkoronázását végezte.

A gótikus minusculákkal írt, *titulí*ként szolgáló feliratok feleletet adnak a mű megrendelésének kérdésére, s megmagyarázzák azt is, kik is e jelenet szereplői. A kép jobb szélén, fehér négyzetben, az 1317-es dátum mellett egy Szűz Máriához szóló fogadalmi ima és könyörgés olvasható, amelynek szövege a rövidítések feloldása után így szól: „Ad te suspiramus, si non ducis deviamus, ergo doce quid agamus, Virgo, mei et meis miseraris, anno Domini MCCC decimo septimo.” A szöveg fordítása így hangzik: „Ó, Szent Szűz, hozzád fordulunk vágyakozva [a klasszikus latinban ez az ige a szerelmi nyelvezethez tartozott], és ha te nem vezetsz minket [a helyes útra], akkor mi letérünk arról, tehát taníts minket, hogy mit kell tennünk, és könyörülj rajtam és az én [hozzátartozóimon]; az Úr ezerháromszáztizenhetedik évében.” A fogadalmi szöveg alá festett formulából azt is könnyen ki lehet következtetni, hogy kinek a nevéhez is fűződik ez a könyörgés: „Henricus prepositus fecit istud opus inpingi”, azaz „Henrik prépost festette e művet”.

A falkép bal oldalán a koronás alakot „Carolus rex” felirat jelöli, és egy nagyméretű hasított címerpajzs előtt áll, melynek egyik mezőjében a magyar királyság pajzsa ezüst mezőben négy vörös vágással, míg a másik mezőben az Anjou-liliomok láthatóak kék mezőben. Érdekes megjegyezni, hogy a freskó 2005-ös restaurálása előtt a címerpajzsot oly módon festették át, hogy *oculus*nak, tehát a falon lévő résnek tűnjön, továbbá a pajzs bal mezőjét részben eltakarták. A képen ábrázolt Carolus természetesen nem más, mint I. Károly, Magyarország királya, annak a fentebb már említett Martell Károlynak a fia, aki Anjou II. Károly és Árpád-házi Mária királyné elsőszülött fiaként látta meg a napvilágot, és akit 1292-ben *rex Hungariae*nak jelöltek ki, ám mint tudjuk, soha nem tudta megszerezni sem a koronát, sem a többi uralkodói jelvényt.

A magyar királynak a freskón látható címere „parti de France plain et d’Hongrie ancien”, illetve heraldikai értelemben helyesebb talán úgy fogalmazni, hogy „de Hongrie brisé de France”, mivel a freskón a magyar királyság címere kerül a heraldikai jobb oldalra, így megelőzi a nápolyi Anjouk címerét, amely a heraldikai bal oldalon látható. A címerpajzs illetén kialakítása véleményem szerint nem tekinthető véletlennek, hiszen a festmény 1317-ben készült el, ahogy a prépost előtti felirat világosan írja, ami pedig azt jelenti – ahogy az *Az Anjou Magyarország* kötet számos tanulmányából is egyértelműen kiderül –, hogy I. Károly uralkodásának egy olyan időszakáról van szó, amelyben az uralkodó még csak próbálta uralma alá hajtani a roppant erős magyar arisztokrácia kezén lévő területeket. Az, hogy az Árpád-ház vágásait a heraldikai jobb oldalon ábrázolják, azt jelenti, hogy nem a király nápolyi eredetét hangsúlyozzák, hanem magyar származását, más szóval azt próbálják alátámasztani, hogy Károly legitím módon kívánja a trónt megtartani, mivel leányágon Szent István dinasztijából származik. Annak ellenére, hogy a kép semmiképpen

nem tekinthető királyi megrendelésnek, hiszen ismerjük a megrendelőt a szepeshelyi prépost személyében, az is biztos, hogy a király 1310. augusztus 27-i, Székesfehérvárott lezajlott koronázását kívánja dicsőíteni, amelyről tudjuk, hogy az önmagát a freskón is megörökíttető prépost is részt vett rajta.

A szepeshelyi freskót gyakran hasonlítják Simone Martini nagyméretű táblaképéhez (ma a nápolyi Capodimonte Múzeumban őrzik), amelyen Toulouse-i Szent Lajos látható, amint éppen Anjou Róbertet koronázza meg. Levéltári források hiányában évtizedek óta élénk vitát folytatnak a művészettörténészek a kép megrendelésének és eredeti helyének kérdéséről. A mai napig vitatott ugyanis, hogy eredetileg a kép melyik nápolyi templomot ékesítette: a San Lorenzo Maggiorét, a Santa Chiarát vagy a katedrális. Mindazonáltal le kell szögeznünk, hogy a magyarországi és a nápolyi festmény között valójában kevés hasonlóság áll fenn stilisztikai és ikonográfiai szempontból. Ennek oka nem csupán az olyan banális különbségekben keresendő, hogy az egyik egy oltárra helyezendő, nagyszabású táblakép, míg a másik egy falfestmény, vagy pedig hogy a két festő kulturális értelemben igencsak távol áll egymástól. A különbség legfőbb oka az, hogy a szepeshelyi kép alapvetően egy olyan eseményt kíván ünnepélyes formában megörökíteni, amelyen a megrendelő személyesen részt vett, és emiatt a koronázás ábrázolásának hagyományos ikonográfiáját választja, amelyben Krisztus vagy Szűz Mária koronázza meg az uralkodót. A Martini-táblakép ellenben radikálisan új ikonográfiát választ, mivel egy szentet, mégpedig a frissen kanonizált Lajost állítja a kompozíció középpontjába, azt hangsúlyozva ezzel, hogy Lajos szentsége abból is fakad, hogy állítólag lemondott a királyi trónról. Valójában egy képekben elmesélt történet bontakozik itt ki, amely egy olyan lemondást hangsúlyoz, amelynek egyébként semmiféle jogi alapja nem volt.⁵

Lényeges megemlíteni, hogy a két kép közötti párhuzam gondolata a 20. századi történetírásban született meg, amely előszeretettel hangsúlyozta az Anjoukori magyar művészetre gyakorolt itáliai, még pontosabban nápolyi hatást. Úgy vélem azonban, hogy éppen Csukovits Enikő e kötetben olvasható írásai (az általa írt bevezető és az *Anjou-kori intézményi újítások...* című tanulmánya) arra kell hogy sarkalljanak minket, művészettörténészeket is, hogy másképpen, más nézőpontból tekintsünk a 14. századi magyarországi művészetre, más szóval az a konklúzió, amire Csukovits jut az intézmények tekintetében, arra tanít minket, hogy a 14. századi Magyarországot valóban autonóm országnak lássuk, mind intézményi, mind kulturális, mind pedig művészeti téren. Csukovits forrásokon alapuló elmélyült vizsgálódásai kimutatták, hogy ha összevetjük a magyar királyság és a nápolyi királyság központi intézményeit, azok fejlődését, változásait, működését, nem csupán arra jutunk, hogy az Anjouk magyarországi berendezkedése valójában jelentősen eltért a nápolyitól, hanem arra is, hogy az egyes intézmények struktúrája

5 Ld. erről szóló, megjelenés előtt álló tanulmányomat: Charles de Hongrie et Robert d'Anjou, deux rois pour un seul trône: la mémoire du pouvoir à travers les récits et les images de la mort. Elhangzott: 2mes Journées Lyonnaises d'Histoire du Droit: „Mémoire(s) des origines et stratégies de légitimation du pouvoir”, Lyon, 2013. december 12–13.

is alapjaiban különbözött egymástól. Sőt mi több, ahogy a szerző fogalmaz tanulmánya végén: „Beszéljünk akár az udvarról, a kúriai bíróságokról vagy a kancelláriáról, érdemi hasonlóságot nem igazán találunk, mint ahogy egyetlen olyan konkrét adattal sem rendelkezünk, amely valamely nápolyi intézmény, szokás, gyakorlat magyarországi átvételére utalna.” Érdemes azonban a magyar kutatónak még egy rendkívül fontos megállapítását idézni, miszerint „Magyarország szerves része volt a latin kereszténységű Európának, ahol az új gondolatok vagy épp kormányzati módszerek elsősorban a közös nyelvet használó, egységes műveltséggel rendelkező, Párizsban, Bolognában egyetemet járt egyháziaknak köszönhetően terjedtek országról országra. Ez a közös tudás több irányból, számos közvetítő útján jutott el Magyarorszáig – köztük Nápoly csak egy volt a sorban.”

Ha viszont az Anjou-kori művészetet próbáljuk meg oly módon vizsgálni, hogy közben szem előtt tartjuk a történetírás új eredményeit is, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a magyarországi Anjouk a művészet terén sem Nápoly felé tekintettek, vagy legalábbis nem csupán Nápoly felé, hanem olyan, valóban magyar alkotások létrehozásán fáradoztak, amelyekben a helyi elem gyakran jelentősebb, mint az itáliai hatás.⁶ Mindez annak ellenére igaz, hogy tényleg érkeztek az itáliai félszigetről művészek Magyarországra, hogy tehetségüket az itteni uralkodók szolgálatába állítsák.

Még mindig a hatalom reprezentációjánál maradva, egy másik, a fentiekben kifejtett témákhoz közel álló esetre is szeretném felhívni a figyelmet. Ez a második esettanulmány pedig nem más, mint I. Károly harmadik pecsétjének kérdése. Ez a pecsét egy 11 cm átmérőjű *sigillum duplex* volt, melynek az előlapján a trónuson ülő, liliomos koronát viselő uralkodó látható, aki jobbáiban liliomokkal díszített jogart, míg baljában keresztrel ellátott országalmát tart. A trónus ornamentikáján rombuszmintában Franciaország és Magyarország címerét láthatjuk váltakozva, ami hasonlatos ahhoz az ábrázoláshoz, amit a régi budai palota területén végzett ásatás során előkerült kárpittöredéken figyelhetünk meg. A pecséten a következő körirat olvasható: „Karolus Dei gratia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerie”. A hátoldalon egy háromszög alakú címerpajzson kettős kereszt látható, a pajzs tetején kisméretű Anjou–magyar címer, a pecsétmezőt két oldalról két felkapaszkodó állatfigura tölti ki. A hátoldalon folytatódik az előlapon megkezdett felirat: „Comanie Bulgarieque rex, princeps Salernitanus ac honoris ac Montis Sancti Angeli dominus”.

Ebben az esetben I. Károly címerének ábrázolása heraldikai értelemben a fordítottja annak, mint amit a szepeshelyi festményen láthatunk. Mi lehet e módosítás oka? Segíthet-e a történetírás abban, hogy megértsük a címerpajzsok ilyen megfordítását, ami egyáltalán nem szokványos az európai heraldikában? Elsősorban azt kell megjegyeznünk, hogy ez a pecsét 1331 körül tűnt fel, egy olyan időszak-

6 L'arte alla corte dei re „napoletani” d'Ungheria nel primo Trecento: un equilibrio tra aspirazioni italiane e condizionamenti locali. In: Arte di Corte in Italia del Nord. Programmi, modelli, artisti (1330–1402 ca.). Viella, Roma, 2013. 371–396. (http://rm.univr.it/biblioteca/scaffale/Download/Autori_L/RM-Lucherini-Arte.pdf).

ban tehát, amikor Magyarországi I. Károly éppen XXII. János pápához fordult, hogy elősegítse a megegyezését a *rex Siciliae* címet viselő Anjou Róberttel, Károly és családja nápolyi trónutódlása kapcsán. Magyarán nincs kizárva, hogy azért helyezték tudatosan éppen ebben a történeti helyzetben az Anjou-liliomokat a heraldikai jobbra, hogy ezáltal hangsúlyozzák az uralkodó nápolyi származását, és alátámasszák a *regnum Siciliae* utódlására irányuló és évtizedek óta ignorált jogát.

Egy 1331-es levéltári dokumentumból azt is tudjuk, hogy az *aurifaber*, aki ezt a pecsétet rajzolta és véste, egy bizonyos Sienai Péter volt. E személy körül a szakirodalomban némi zűrzavar keletkezett, aminek oka a forrás téves értelmezésében keresendő, ráadásul az a tény, hogy itáliai művészből van szó, megerősítette azt a vélekedést, hogy az Anjou uralkodó megrendeléseivel előszeretettel fordult olasz művészekhez. A fennmaradt forrásanyag sajnos nem elégséges ahhoz, hogy jelen pillanatban végleges következtetésekre jussunk, azonban nem zárhatjuk ki, hogy amellettt hogy valóban megfordultak alkalomszerűen itáliai művészek Magyarországon, kialakult egy helyi festőkből, szobrászokból és miniátorokból álló iskola is, amelynek a meglétét ugyancsak írásos források támasztják alá, elég, ha a Nagy Lajos udvarában tevékenykedő Hertul fia Miklóstra gondolunk.

Úgy érzem, a fenti uralkodóábrázolásokra összpontosító esettanulmányokból is kiviláglik, hogy *Az Anjou Magyarország* című kötetben olvasható írások olyan módszertani alapvetést jelentenek, amely a művészettörténet számára is nélkülözhetetlen. Megállapíthatjuk, hogy igen fontos publikációról van szó, amely az olasz nyelvű történetírás egyik komoly adósságát pótolja, és bizonyos, hogy a következő időszakban megkerülhetetlen viszonyítási pont lesz mindazok számára, akik bármilyen szempontból is az Anjouk 14. századi európai szerepével kívánnak foglalkozni.

Serena Morelli: Tér az Anjou-korban. Összehasonlító vizsgálatok

Az Anjou Magyarországról szóló új kötet, amelyet Csukovits Enikő szerkesztett a Balassi Intézet megbízásából, és amely a Viella kiadó *Studia della Bibliotheca Academiae Hungariae* sorozatában jelent meg, komoly historiográfiai űrt tölt be, egyben jó alkalmat nyújt arra is, hogy néhány komparatív kérdésre reflektáljunk, mivel két olyan területet hasonlít össze egymással, amelyek történetírása még kevésbé kommunikál egymással, noha e területek közel álltak és számos módon kapcsolódtak egymáshoz a 13. és 14. században, főképpen az Anjou-dinasztiának köszönhetően.

A szóban forgó kiadvány tanulmánykötet, s az itt közölt, olaszra fordított írások egy része most jelenik meg nyomtatásban először. A tanulmányok változatos témákat vizsgálnak, ám van egy közös vezérfonál, amely olyan szerves egységgé teszi a könyvet, mintha csak egy igen komplex elemzéseket közlő monográfiát olvasnánk. A könyvet olvashatjuk a hatalom történeteként is, amennyiben leírja az uralkodói

hatalom és a földesúri hatalom⁷ relációinak változásait az 1000. évtől a 15. századig. A tanulmányok nyújtotta perspektíva lehetővé teszi, hogy a magyar történelem sajátos és egyedi vonásait megragadjuk, ugyanakkor azt is feltárja, hogy mindez milyen szervelesen illeszkedett a nyugat-európai kormányzati rendszerekbe.

Magyarország 1269-ben vált az Anjou erőter részévé, köszönhetően az Anjou I. Károly és Árpád-házi IV. Béla király fia, István között kötött megállapodásnak, amely kettős házasságot eredményezett István gyermekei, László és Mária, valamint I. Károly gyermekei, Izabella és a későbbi II. Károly között. IV. László 1290-ben bekövetkezett halálát követően fogalmazta meg II. Károly a felesége nevében benyújtott igényét a magyar trónra. A 13. század utolsó évtizedétől kezdve tehát a két királyság közötti kapcsolatok fokozatosan egyre szorosabbá váltak, és Martell Károly fia, Caroberto I. Károly néven történő trónra kerülésével az Anjou-dinasztia gyökeret vert Magyarországon, és sikerült még a lázongó urakat is elhallgattatni. A szicíliai királyság és a magyar királyság uralkodói tehát az egész 14. század folyamán dinasztikus kapcsolatban álltak egymással. Ezt a kapcsolatot az erőviszonyok kiegyenlítettége jellemezte, sőt a magyar uralkodók voltak azok, akik több ízben is megpróbálták megvetni lábukat Nápolyban, és megszerezni a koronát. E két stabil és strukturált kulturális és társadalmi hagyományokkal rendelkező királyság konfrontációja lényegében véve annak a diplomáciai-házassági kapcsolatokra épülő játszmának a részeként zajlott, amely az Anjou-dinasztia terjeszkedését szolgálta az egész földközi-tengeri térségben.

A magyar királyság a maga 320 ezer négyzetkilométernyi területével és kiemelkedően fontos geopolitikai elhelyezkedésével több volt, mint egyszerűen egy terület, amit az Anjouk meg óhajtottak szerezni. Ahogy az egy, a magyar diplomáciát is bemutató, nemrég megjelent könyvből is kiviláglik, a magyar királyság aktív és meghatározó szerepet játszott Közép-Európa formálódásában, egyrészt azért, hogy a törökök ellen védőbástyaként funkcionált, másrészt pedig azért, hogy Bizánc és Európa között közvetítő szerepet játszott.⁸ Mind a cseh királysággal, valamint Lengyelországgal meglévő politikai és dinasztikus kapcsolatok – amelyek majd lehetővé teszik Zsigmond trónra kerülését –, mind a magyarországi Anjouknak a nápolyi trón megszerzésére irányuló erőfeszítései arra sarkallnak,

7 A kötet alapos filológiai vizsgálat alapján mutatja be a hatalom kérdését, ikonográfiai és tárgyi források alapján is, ld. különösen *L. Veszprémy: L'ordine di San Giorgio*. In: *L'Ungheria angioina*. Ed. E. Csukovits. Viella, Róma, 2013. (Bibliotheca Academiae Hungariae. Studia 3.) 265–282. és *G. Rácz: L'araldica dell'età angioina*. Uo. 283–318. A földesúri viszonyok terjedéséről ld. *C. Wickam: Le forme del feudalesimo*. In: *Il feudalesimo nell'alto medioevo*. I–II. Presso la Sede del Centro, Spoleto, 2000. I. 15–46., és továbbra is elengedhetetlen: *Structures féodales et féodalisme dans l'Occident Méditerranéen (X–XIII siècles)*. Bilan et perspectives de recherches. École française de Rome, Roma, 1980.

8 *La diplomatie des états angevins aux XIIIe et XIVe siècles*. Ed. Z. Kordé–I. Petrovics. Accademia d'Ungheria, Istituto Storico Fraknoi–Università degli Studi Szeged, Dipartimento di Storia Ungherese del Medioevo e della Prima Età Moderna, Roma–Szeged, 2010.

hogy túllépünk azon az értelmezési kereten, amelyik a két ország vonatkozásában elsősorban a nápolyi hatásokat kereste.⁹

Az Anjouk jelenléte körül tehát historiográfiai problémák sűrűsödnek, amelyben azon értelmezések, melyek a magyar történelemben a kontinuitás/megszakítás jelenségeit vizsgálják, vagy azok a kutatások, amelyek a Nyugattal meglévő analógiák/eltérések kérdését firtatják, alapvetően fontosak a hatalom területi kereteinek interpretálásában és megértésében. Az Anjou uralkodók, I. Károly és I. Lajos határozott döntésekkel igyekeztek szabályozni ezt a kérdést, ami olyan reflexiókra sarkall, ami messze túlmutat a dél-itáliai intézményekkel való leegyszerűsítő és ideologikus összevetésen, és ami egyértelművé teszi a magyar történelem egyedülálló korszakolását.

Néhány folyamat, mint például a várépítés fellendülésének (*incastellamento*) kronológiája, vagy éppen a nyugati fejlődés egyes alapjelenségei, mint például az igazságszolgáltatásnak a megszervezése, vagy akár a megyék kialakulása, azt mutatja, hogy Magyarország társadalmi, politikai és területi struktúráit még az Árpádok rajzolták meg, méghozzá egy olyan keretben, amit a patrimoniális monarchiához hasonlíthatunk.

Az oligarchák hatalmának jelensége ebből a szempontból fontos és példaértékű: miután már a 12. században kiterjedt tartományúri területek alakultak ki, a 13. század végére ez a királyi hatalom folyamatos fragmentálódásához vezetett. A folyamat 1310 körül érte el csúcspontját. Ezután az oligarchák újra a királyi hatalom befolyása alá kerültek, főképpen I. Károly uralkodása alatt, aki tudatos politikával drasztikusan véget vetett terjeszkedésüknek, és elnyerte familiárisaik támogatását.¹⁰ Am e területszervezési rendszer jelentős nyomot hagyott a megyerendszeren is, és a 14. század folyamán más típusú tartományúri területek kialakulásához vezetett.

A magyar közigazgatás a 13. század végén nagymértékben felbomlott, s ugyanakkor széles joghatósággal rendelkező megyék alakultak ki, amelyek szemlátomást a centrum és periféria közötti kapcsolatok legfőbb alapját képezték, és amelyek alapvetően határozták meg a későbbi történelmi fejlődést is. Ugyanakkor ez a folyamat két lényegi eltérést is mutat a nyugati politikai-intézményi fejlődés megszokott sémáihoz képest, ez pedig arra ösztönöz minket, hogy összehasonlítsuk ezt a jelenséget olyan nyugati területi autonómiákkal, mint a dél-itáliai tarantói hercegség vagy Burgundia, amely utóbbi viszonyai azonban inkább jelentettek kivételt a korban.¹¹

9 G. M. Monti: La legislazione napoletana di Ludovico I d'Ungheria. Benevento, 1929.; *Balint Hóman*: Gli angioini di Napoli in Ungheria. 1290–1403. Reale Accademia d'Italia, Roma, 1938.

10 A. Zsoldos: Province e oligarchi. La crisi del potere reale ungherese fra il XIII e il XIV secolo. In: *L'Ungheria angioina* i. m. (7. jz.) 23–58.; *D. Karbic*: „Familiares of the Subici”. Neapolitan influence on the origin of the institution of familiaritas in the medieval Hungary. In: *La noblesse dans les territoires angevins à la fin du moyen age*. Ed. N. Coulet–J.-M. Matz. École française de Rome, Rome, 2000. 131–147.

11 Az összehasonlításhoz jó alapot nyújt: Un principato territoriale nel regno di Napoli? Gli Orsini del Balzo principi di Taranto (1399–1463). Ed. L. Petracca–B. Vetere. Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, Centro di Studi Orsiniani, Roma, 2013. és *Borgogna e Milano: due stati principeschi tra medioevo e rinascimento*. Ed. J. M. Chauchies–G. Chittolini. Bulzoni, Roma, 1990.

Visszatérve a magyar történelem korszakolására, noha alapvetően végig feudális keretek határozták meg a fejlődést, amelyben a földesurakkal való viszony jelentette az államszervezet alapját, főleg a második Anjou király uralkodása idején a magyar királyság megerősödött. Dalmácia és Horvátország visszahódítása, valamint a Velencével kötött előnyös megállapodások teremtették meg az alapját annak, hogy az ország meghatározó szerepre tegyen szert Közép-Európában, amely szerepét a következő évszázad folyamán is megtartotta.¹² Ebből a szempontból a pénzügyi igazgatás I. Károly által – főleg uralkodása utolsó éveiben – ösztönzött átalakítása véleményem szerint meghatározó szerepet játszik egy olyan fiskális rendszer létrejöttében, amely a 14. század közepén teljes mértékben fejlettnak mondható, ám amelyik sajátosan magyar jegyeket is magán visel. A kapuadó, amely az első olyan közvetlen adó, amelyet nem a személyek, hanem a lakhely szerint vetnek ki; a vám (*teloneum*), amelyet az utazók és kereskedők, és nem pedig az áruk után szedtek; a fémmonopólium, amelyet területi alapon szerveztek meg, és amely a bérbe adott kamarai központok köré szerveződött, mind-mind egy kifejezetten innovatív rendszer elemeit képezték, másrészt mindvégig relatív kontinuitást mutattak az Árpád-korban kialakult rendszerrel.¹³

További olyan aspektusokat is találunk, amelyek az Árpád–Anjou intézményi kontinuitás gondolatát támasztják alá: ilyen az *inquisitio* gyakorlatának egyfajta kormányzati és vizsgálati formaként történő alkalmazása, amely jóval megelőzi ezen eljárás sikeres bevezetését Provence-ban és Dél-Itáliában; a székhelyválasztás kérdése, hiszen I. Károly és I. Lajos néhány olyan székhelyet részesített előnyben, amelyeket már az Árpádok is előszeretettel használtak; a megyék hálózatára épülő térszervezés a közigazgatásban; vagy éppen a várak kulcsszerepe.¹⁴

A várszervezet vizsgálata lehetővé teszi, hogy górcső alá vegyünk a 14. század derekán bekövetkező néhány változást. Az uralkodói várak és a magánvárak számaránya alapvetően változik meg: I. Károly az 1320–1321-es időszakban körülbelül 170–190 várat (a várak mintegy 60%-a) birtokolt, szemben a nagyjából 100, az ország egész területén elszórtan elhelyezkedő magánvárral. 1370 körül azonban a királyi hatalom átalakult, és Zsigmond uralkodásának kezdetére a nemesi birtokok, valamint a magánföldesurak kezén lévő várak száma határozottan túlsúlyba került, ami pedig azt jelenti, hogy az uralkodó és a földbirtokos arisztokrácia közötti erőviszonyok új fázisba léptek, és itt már a „rendi állam” csíráit fedezhetjük fel, amelyben az *ad honorem* ispánok helyét is örökös ispánok vették át.

12 E témákról ld. *J. Kloczowski*: L'essor de l'Europe du Centre-est et les transformations en Europe byzantino-slave de l'Est. In: XIV et XV siècles. Crises et genèses. Ed. J. Favier. Presses Universitaires de France, Paris, 1996. 423–538., s még mindig jól használható: *J. Macek*: L'Europa orientale nel secoli XIV e XV. Sansoni, Firenze, 1974.

13 Különösen érdekes e tekintetben Weisz Boglárka tanulmánya: *B. Weisz*: Entrate reali e politica economica nell'età di Carlo I. In: L'Ungheria angioina i. m. (7. jz.) 205–236.

14 E témákról ld. *E. Csukovits*: Le innovazioni istituzionali nell'età angioina e i loro parallelismi napoletani. In: L'Ungheria angioina i. m. (7. jz.) 59–119.; *I. Tringli*: Le contee in Ungheria nel periodo degli Angiò. Uo. 139–178. és *E. Spekner*: Sedi reali nell'Ungheria dell'età angioina. Uo. 237–263.

Ez a folyamat a 15. század folyamán teljeseedett ki, és tüntette el az Árpád-korból származó struktúrákat.¹⁵ E Zsigmond-kori átalakulással a magyar történelem a harmadik korszakába lépett. Amíg a 14. századi nyugati gyakorlat teret engedett olyan komplex területi szerveződéseknek, amelyek összetett bürokratikus rendszerek kialakulását vetítették előre, addig a magyarországi Anjou-monarchia ettől eltérő berendezkedést teremtett. Érdekes összehasonlítani a magyarországi térszervezet korabeli rendszerét a dél-itáliai királyságéval. A feudális intézmények és adminisztratív kerületek közötti kapcsolat ugyanis Magyarországon egészen más fejlődési pályán mozgott, mind a megyerendszer működését, mind a peremvidékeken alkalmazott jogszolgáltatás formáit tekintve.¹⁶

A magyarországi bíraskodási rendszer első szintje az ítélkezési joggal felruházott földesúri bíróság, az úgynevezett úriszék volt, míg a középső szintet a megyei bíraskodás jelentette. A megye hatósági feladatainak többségét a kéthetente tartott megyei törvényszéken, a *sedria*n látta el. A megye hatásköre az úriszéktől fellebbezett perekre, valamint a bűnügyekre terjedt ki. A megyék joghatósága nem terjedt ki a területükön élő valamennyi lakosra, a királyi városok, valamint néhány privilegizált csoport (székelyek, szepesi, illetve szászöldi szászok) nem tartoztak a joghatósága alá.

Ha nagyon leegyszerűsítve akarunk fogalmazni egy olyan rendszerről, amely a 13–14. század folyamán többször is módosult, akkor azt mondhatjuk, hogy a vidék igazságszolgáltatása a területszervezés legkisebb egységein, vagyis az úriszéken és a megyén, továbbá néhány terület és néhány város önállóságán alapult.

Az Adriai-tenger túlsó, nyugati partján, a szicíliai királyságban merőben más volt a helyzet. Itt a *justitiariatus*nak nevezett nagy tartományok ugyanazt a feladatot látták el, mint Magyarországon a megyék, ám több lényeges különbséggel: a legfontosabb a feladatok megosztásában mutatkozott, hiszen itt a joghatóságba pénzügyi feladatok is tartoztak, mivel a *justitarius*ok adószedéssel is foglalkoztak, valamint további feladatként – már II. Frigyes császár óta – ők koordinálták és ellenőrizték a rájuk bízott tartományok életét; ellenben Magyarországon az adószedést a kamaraispánok képviselői végezték.¹⁷ Másrészt a *justitiariatus*ok a földtulajdon kezelését végző szervezeti egységek voltak, amelyek területe csak részben esett egybe a tartományokéval. Úgy tűnik, hogy Magyarországon a megyei bíróság, a *sedria* látta el azt a feladatot, amit Nápolyban a *justitarius* végzett a jogszolgáltatás tekintetében. Adódik azonban egy lényegi eltérés, ami jóval több, mint az eltérő szóhasználat. A magyar vármegyék ugyanis a tárgyalt hosszú időszakban több változáson is átestek: a kialakulásukkor, az Árpád-korban királyi megyék voltak, amelyek szerveződése a királyi várakon alapult, és ezek alakultak

15 R. Horváth: I castelli e i loro signori nell'Ungheria dell'epoca degli Angiò. In: L'Ungheria angioina i. m. (7. jz.) 179–204. és P. Engel: Struttura sociale e politica dell'Ungheria dell'epoca degli Angiò. Uo. 121–138.

16 A két királyság összehasonlító vizsgálata, főképpen az udvar, a kancellária és a kuriális bíróságok tekintetében: Csukovits, E.: i. m. (14. jz.).

17 Vö. Weisz, B. i. m. (13. jz.). A szisztéma a 14. században már magában foglalta az ítélkezési jogok elkülönítését a pusztán fiskális jogoktól, és végig teljesen kívül maradtak rajta az Anjouk birodalmának tírren-tengeri területén meglévő embrionális adószedő rendszerek.

át a 13. században úgynevezett „nemesi vármegyévé”. Az Anjou-korban, a királyi hatalom újbóli megerősödésével és az uralkodói természetű jogok visszavételével párhuzamosan e megyék a királyi hatalom helyi szervei maradtak, melyeket ispánokra bízta, nem élethossziglan, hanem a király tetszése szerinti időtartamra (*durante beneplacito*), *honor* formájában. A *honor* lényegében egyfajta, az Árpád- és az Anjou-korban széles körben elterjedt birtoklási forma volt, ami alatt egyrészt a hivatalt értették, de hozzátartoztak a hivatalhoz kapcsolódó királyi bevételek is.

Az ispán (*comes*) lényegében teljes királyi jogcímmel működő kormányzó volt, és míg a szicíliai királyságban, legalábbis a törvényhozás szintjén megkísérelték elkerülni a feudális elemet az adminisztratív szervezeti egységek irányításában, addig ugyanabban az időszakban Magyarországon a vonatkozó területi egységek maguk a vármegyék (*comitatus*) voltak. Az Anjou uralkodók tudatos politikájának köszönhetően – akik sikeresen alakítottak ki konszenzust az udvar körül azért, hogy *fideles*ből álló kíséretet gyűjtöttek maguk köré – ezeket a vármegyéket újra, hogy így fogalmazzunk, feudális személyzetre bízta, amely a hivatal *honor* formájában gyakorolta, s ezáltal a közhatalmat újból birtokba vette.

Még továbbra sem világos minden részletében a két olyannyira eltérő igazságszolgáltatási rendszer működése, mint ahogy számos kérdést vet fel a földesurak és parasztok közötti kapcsolat, ez utóbbiak jogállásának kérdése, valamint a vármegyéken belüli nemesi adószedés problematikája is. A szicíliai királyságban a tartományokat a normannok alkották meg, akik ezt az intézményt Franciaországból „importálták”, míg Magyarországon a legfontosabb fogalmak (*comes*/ispán; *comitatus*/megye) szláv kifejezések, ami azt a nyelvi közvetítő szerepet erősíti meg, amit a szlávok játszottak a Pannóniáig eljutó frankok és a magyarok között. Ám hiába ugyanaz a két kifejezés földrajzi eredete, legalábbis lexikális szinten, ezen alapegység fejlődése véleményem szerint kevés közös vonást mutat. Dél-Itáliában a *comitatus*sok a kezdetektől mindvégig a feudális hatalom alapegységei maradtak, bár azoknak az előjogoknak a jellege, amelyek az uraikat illették meg a századok során, részben még mindig feltárára vár, főképp abban a tekintetben, hogy hogyan viszonyultak az adminisztratív kerületek rendszeréhez, amelyre II. Roger kora óta felosztották a szicíliai királyságot.¹⁸ A magyar királyság esetében a vármegyék bel-

18 Vö. L. Feller: *Les Abruzzes médiévales. Territoires, économie et société en Italie centrale du IXe au XII siècle*. École française de Rome, Rome, 1998. A Szicíliai Királyság megyéiről: E. Jamsion: *The administration of the County of Molise in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. English Historical Review 176. (1929) 529–559., 177. (1930) 32–65.; E. Cuozzo: „Quei maledetti Normanni”. *Cavalieri e organizzazione militare nel Mezzogiorno normanno*. Guida, Napoli, 1989. Az Anjou-korról: S. Pollastri: *La noblesse napolitaine sous la dynastie angevine: l'aristocratie des comtes (1265–1435)*. I–II. Thèse de doctorat, Paris X, Nanterre, 1995. Atelier national de reproduction des thèses, Lille, 1995.; Uő: *Le lignage et le fief: l'affirmation du milieu comtal et la construction des états féodaux sous les Angevins (1265–1435)*. Publibook, Paris, 2011. A jogi-intézményi megközelítés szempontjából megkerülhetetlen a mára már klasszikusnak számító P. Colliva: *Ricerche sul principio di legalità nell'amministrazione del Regno di Sicilia al tempo di Federico II*. I. Gli organi centrali e regionali. Giuffrè, Milano, 1964.; E. Mazzaresse Fardella: *Problemi preliminari allo studio del ruolo delle contee nel regno di Sicilia*. In: *Società, potere e popolo nell'età di Ruggero II*. Dedalo, Bari, 1979.; M. Caravale: *La monarchia meridionale*. Is-

ső szervezetének aprólékos elemzése, valamint a rendszer diakrón vizsgálata alapján egyértelmű, hogy – noha a vármegyék határai az 1000 körüli időszak óta komoly változásokon estek át –, nem létezett más jellegű területi felosztás az országban. Számos további kérdés vetődik fel a városokkal való kapcsolatot illetően, és a főbb autonóm központok dinamikája tekintetében is.

Térjünk most át a földrajzi-adminisztratív megközelítésről a politikai-gazdasági kérdésekre. A két általunk vizsgált terület, Magyarország és a dél-itáliai királyság e tekintetben is analóg problémákat vet fel, hiszen nem csupán arról van szó, hogy milyen intézményi változások zajlottak, és a feudális erők milyen szerepet játszottak a két ország későbbi berendezkedésében, hanem inkább arról, hogy a megyéket, tehát a területszervezés alapegységeit birtokló urak hogyan befolyásolták a gazdasági struktúrák alakulását és a gazdaságpolitikai irányvonalat. Ezek meghatározásánál a két ország uralkodói ugyanis felhasználták a familiárisokkal, a *comes*ekkel, valamint az allodiális és feudális birtokokkal rendelkező urakhoz fűződő kapcsolataikat is. Ebből a szempontból azt mondhatjuk, hogy *Az Anjou Magyarország* című kötetben az olasz olvasóközönség elé tárt tanulmányok számos ponton hozzájárulnak ugyan ahhoz, hogy megértsük, mi volt az Anjou uralkodók szerepe az állami adórendszer kiépítésében és a kereskedelmi politikában, ám számos kérdést nyitva hagynak azzal kapcsolatban, hogy az urak és az uralkodók milyen feltételeket teremtettek a királyság belső fejlődéséhez. Úgy vélem, Dél-Itália vonatkozásában hasonlóképpen sok még a feltárni való probléma a középkori tartományok gazdasági potenciálja tekintetében. A földesúri jogok eredetének és tipológiájának vizsgálata mellett éppen ez az a kérdés, amin keresztül újragondolhatjuk Dél-Itália gazdasági fejlődésének problematikáját, ami gyakran ott van a politika- és intézménytörténeti kutatások hátterében is.¹⁹ Ehhez csak részben kell a kutatást másfelé fókuszálnunk, hiszen a megyék és azok változó, flexibilis határainak vizsgálata²⁰ tulajdonképpen nem más, mint a térszerveződés rendszerkutatásának végpontja. E hosszú korszakról ránk maradt, sokszor szűkös forrásanyag segítségével egyenként kellene számba venni azokat a különféle – autonómiához köthető, gazdasági, urbanisztikai vagy kulturális – okokat, amelyek az adminisztratív kerület feudális vagy más jellegű változásait meghatározták.²¹ Az ismertetett

tituzioni e dottrina giuridica dai Normanni ai Borboni. Laterza, Roma–Bari, 1998. A dél-itáliai királyság berendezkedéséhez és az adminisztratív kerületi rendszerhez: *J.-M. Martin*: L'organisation administrative et militaire du territoire. In: Potere, società e popolo nell'età sveva. Dedalo, Bari, 1985. 71–121.

- 19 E kérdések újabb vizsgálatához ld.: *S. Carocci–S. Collavini*: Il costo degli stati. Politica e prelievo nell'Occidente medievale (VI–XIV secolo). *Storica* 18. (2012) 7–48.
- 20 Mára már impozáns szakirodalom áll rendelkezésünkre a határok kérdéséhez, ld. többek között: *D. Nordman*: Frontiere e confini in Francia: evoluzione dei termini e dei concetti. In: La frontiera da Stato a Nazione. Il caso Piemonte. Ed. C. Ossola–Raffestin. Bulzoni, Roma, 1987. és *Castrium* 4. Frontiere et peuplement dans le monde méditerranéen au moyen âge. Ed. J.-M-Poisson. École française de Rome–Casa de Velazquez, Roma–Madrid, 1992.
- 21 *L. Gambi* L.: I valori storici dei quadri ambientali. In: *Storia d'Italia*. I. I caratteri originali. Einaudi, Torino, 1972. 5–60. alapvetésén túl ld. továbbá a *Quaderni storici* tematikus számát: 12. (2008): Una geografia per la storia. Dél-Itália vonatkozásában ld. *G. Brancaccio*: Geografia, car-

kötet megfogalmazza e kutatási irányokat, ugyanakkor nyitva hagy számos kérdést – főként amelyek e jelenségek emberi tényezőivel kapcsolatosak. Felmerül az olvasóban, hogy ebben az aprólékos gonddal rekonstruált rendszerben kik is voltak valójában azok az udvari emberek, hivatalnokok, bánya- és kamarabérlők, bírák, akik a helyi és megyei szinten képviselték a királyságot. Az az érzésem, hogy e tanulmánykötet az igen magas szintű belső koherencia oltárán tudatosan áldozta fel az emberi tényező vizsgálatát, noha olykor érinti ezt az aspektust is, például amikor a tartományurak tetteiről szól, vagy amikor Csukovits Enikő arra emlékeztet, milyen fontos és meghatározó szerepet játszottak az egyházi emberek az európai kormányzati modellek terjesztésében.

Éppen emiatt, lezárásképpen szeretnék még egy utolsó szempontot megemlíteni. Az itt tárgyalt kérdések megengedik, hogy arra reflektáljunk, miképpen integrálódtak az egyébként jelentősen eltérő területek abba a földközi-tengeri Anjou hegemóniába, amelyet a 14. századi Európában tudatosan építettek fel, a helyi oligarchiákkal való összeütközéseken keresztül. Az, hogy a magyarországi uralkodók oly kevésbé voltak aktívak a törvényhozás terén, a nápolyi I. Károly és II. Károly fékezhetetlen lendületéhez képest; az, hogy a magyarországi Anjouk oly kis számú francia, provence-i vagy éppen nápolyi személyzetet alkalmaztak (a Drugeteken kívül nem is tudunk olyan urakról, akik az uralkodók kíséretében jöttek és megtelepedtek volna a Magyarországon) – mind az Anjou hódítás sokszínűségét mutatja, s azt, hogy különböző helyszíneken lényegesen eltérő utat jártak be, alkalmazkodva azokhoz a társadalmi és politikai feltételekhez, amelyek az annektálni kívánt területet jellemezték.

Ha viszont máshonnan, az udvari kultúra, a nemesi értékek terjedése felől vizsgáljuk a kérdést, ami szintén jó ideje foglalkoztatja a magyar történészeket, akkor azt konstatálhatjuk, hogy az Anjou-monarchia egy olyan közös kultúrát közvetített, ami a dinasztia ellenőrzése alatt álló különböző területekről származó hagyományok, szokások, törekvések és gyakorlatok kölcsönhatásának eredményeképpen jött létre.²²

Éppen emiatt a magyar középkorkutatás e kötetben közzétett eredményei rendkívül jól illeszkednek egy új nemzetközi, tudományos projekt perspektíváihoz. A projektet az Agence Nationale de la Recherche támogatja, és Olaszországban az École française de Rome koordinálja, s a részt vevő nemzetközi kutatógár-

tografia e storia del Mezzogiorno. Guida, Napoli, 1991.; Unità politica e differenze regionali nel Regno di Sicilia. Ed. C. D. Fonseca–H. Houben–B. Vetere. Congedo, Galatina, 1992. Szicíliahoz: *V. D'Alessandro*: Spazio geografico e morfologie sociali nella Sicilia del basso Medioevo. In: Commercio, finanza e funzione pubblica. Stranieri in Sicilia e Sardegna nei secoli XIII–XV. Ed. M. Tangheroni. Liguori, Napoli, 1989. 1–32.

22 Vö. La noblesse i. m. (10. jz.), különösen *E. Csukovits*: La vie noble en Hongrie (159–164.); *M. Sággy*: Les femmes de la noblesse angevine en Hongrie (165–174.); *Gy. Kristó*: Les bases du pouvoir royal de Charles 1er en Hongrie (423–429.); *G. Klaniczay*: La noblesse et le culte des saints dynastiques sous les rois angevins (511–526.); *M.-M. de Cevins–L. Koszta*: Noblesse et ordres religieux en Hongrie sous les rois angevins (vers 1323–vers 1382) (585–606.); *Zs. Hunyadi*: The Hungarian nobility and the knights of St. John in Hungary (607–618.); *S. Csernus*: La Hongrie et les Hongrois dans la littérature chevaleresque française du Moyen Age (717–735.).

da éppen azon munkálkodik, hogy elindítson egy olyan komparatív kutatást, amely a 13–14. századi Anjou tér tisztviselőinek vizsgálatán keresztül a különböző nemzeti historiográfiákat integrálja, és megértsen ezáltal néhány olyan tényezőt, amely hozzájárult az európai identitásformák népszerűsítéséhez.²³

Az Anjou-uralom a 13. és 14. században hatalmas területen volt jelen: kiterjedt Itália középső és északi részének egyes területeire, Dél-Itáliára, Sziciliára, Provence-ra, Anjoura, Moreára, Ciprusra, az észak-afrikai partvidékre és Magyarországra. Ez a körülmény remek alkalmat nyújt arra, hogy éppen azokat a kulturális, politikai és ideológiai kapcsolatokat és kölcsönhatásokat kutassuk, amelyek leginkább a társadalmi mobilitás során jöttek létre. Hiszen a tisztviselők áramlása jelentette az összekötő kapcsot a központi kormányzat és az uralom alatt tartott vidék között a 14. századi területi berendezkedés kialakításakor, és járult hozzá a kormányzási gyakorlat nagy területen történő elterjedéséhez. Itália vonatkozásában továbbá meghatározó szerepet játszottak a guelf befolyás alatt álló zónák kormányzati döntéseiben is.

Az Anjou Magyarország című kötet tehát fontos történetírói kezdeményezés, amely a politika- és intézménytörténeti aspektusok tárgyalásánál előnyben részesíti a területi nézőpontot, valamint a társadalom- és kormányzattörténeti megközelítést, s különösen hasznos az olasz közönség számára, amely a magyar nyelvű szakirodalommal kevésbé van tisztában. E könyv egyszerre kiindulópont és komoly elemzés, amely a szorosabb értelemben vett prozopográfiai kutatások számára is igen hasznos.

(A recenziókat Falvay Dávid és F. Molnár Mónika fordította magyarra.)

23 ANR–EFR Programme Europange: „Les processus de rassemblements politiques: l’Europe angevine (XIIIe–XVe siècles)”.

CONTENTS

STUDIES

- Beatrix F. Romhányi: Monastic Network – Settlement System – Population.
On the demographic changes of the medieval Hungarian Kingdom 1
- Géza Pálffy: The Century of Ruptures and Compromises:
The History of the Kingdom of Hungary in the Seventeenth Century from a New Perspective 51
- Gábor Erdődy: László Szalay the Politician 67
- Iván Zoltán Dénes: Gyula Szekfü's Image of Gábor Bethlen 97

WORKSHOP

- Márton Szilágyi: To Bear the Unbearable. The Prison-World of the Convicts
of the Martinovics Conspiracy 121
- Iván Halász: Polish City-states under International Supervision in Pre-1939 Europe:
Cracow and Danzig as Free Cities 131

REVIEW ARTICLE

- Researches on the Angevin Monarchy in Hungary from an Italian and French Perspective 155

COMMEMORATION 175

E SZÁMUNK SZERZŐI

DÉNES IVÁN ZOLTÁN, az MTA doktora, eszmetörténész (Budapest) • ERDŐDY GÁBOR, az MTA doktora, egy. tanár (ELTE) • ARMAND JAMME, directeur de recherche (CNRS, Paris) • HALÁSZ IVÁN PhD, tud. főmunkatárs (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet), a Sziléziai Egyetem (Opava) Közpolitikai Karának vendégprofesszora • VINNI LUCHERINI (Università degli Studi di Napoli Federico II) • SERENA MORELLI (Seconda Università degli Studi di Napoli) • PÁLFFY GÉZA, az MTA doktora, tud. tanácsadó (MTA BTK TTI) • PÉTER KATALIN, az MTA doktora, kutató professor emeritus (MTA BTK TTI) • F. ROMHÁNYI BEATRIX, a történelemtudományok kandidátusa, tanszékvezető egy. docens (Károli Gáspár Református Egyetem) • SZÁSZ ZOLTÁN, a történelemtudomány kandidátusa, ny. tud. tanácsadó (MTA BTK TTI) • SZILÁGYI MÁRTON, az MTA doktora, egy. tanár (ELTE)

ELTE=Eötvös Loránd Tudományegyetem

MTA BTK TTI=Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható

Ára: 1000 Ft
Előfizetőknek: 850 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszáman: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi
Kutatóközpont Történettudományi Intézetében
(1014 Budapest, Úri utca 53.,
telefon: 224-6700/624, 626 mellék).

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A Történelmi Szemle 2015-ös évfolyamának
megjelentetését a Nemzeti Kulturális Alap és
a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

nka

Nemzeti Kulturális Alap

